

Baxargul ALLAMBERGENOVA,
O'zDJTSU Nukus filiali Assistent o'qituvchisi
 E-mail: @mail.ru
 Tel.: +998907275674

PhD, dotsent A.Elmuratova taqrizi asosida

IBRAIMA YUSUPOV'S VIEWS ON EDUCATION AND UPBRINGING

Annotation

This article analyzes the views on education of the Poet of Uzbekistan and Karakalpakstan, Hero of Uzbekistan I. Yusupov, based on creative examples that can be widely used by teachers in the educational process. Scientific hypotheses in the article are described in close connection with the works of world scientists.

Key words: Education, hard work, Gjeshik, poetry, creator, Gamzatov, Poland, writer, greatness, reading, child, thinker.

ВЗГЛЯДЫ ИБРАИМА ЮСУПОВА НА ОБРАЗОВАНИЕ И ВОСПИТАНИЕ

Аннотация

В данной статье проанализированы взгляды на образование Народного поэта Узбекистана и Каракалпакстана, Героя Узбекистана И. Юсупова, основанные на творческие примерах, которые могут быть широко использованы учителями в образовательном процессе. Научные гипотезы в статье описаны в тесной связи с работами мировых ученых.

Ключевые слова: Образование, трудолюбие, Гжешик, поэзия, Гамзатов, Польша, писатель, величие, чтение, трудолюбие, ребенок, мыслитель.

IBROYIM YUSUPOVNING TA'LIM TARBIIYAGA DOIR QARASHLARI

Annotatsiya

Ushbu maqolada qoraqalpoq xalqining sevimli farzandi, O'zbekiston va Qoraqalpog'iston xalq shoiri, O'zbekiston Qahramoni I.Yusupovning ta'lim-tarbiyaga doir qarashlari, o'qituvchilarning ta'lim jarayonida keng ko'lamda foydalanishi mumkin bo'lgan ijodiy namunalari tahlil qilingan. Maqoladagi ilmiy farazlar jahon olimlarining asarlari bilan chambarchas bog'liq xolda bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim-tarbiya, mashaqqat, Gjeshik, she'r, ijodkor, Gamzatov, Polsha, adib, buyuklik, o'qish, farzand, mutafakkir.

Kirish. "Mashhur odamlar ikki toifaga bo'linadi, ba'zilarini odamlar unutmaydi, ba'zilarini unutishni istamaydi" - deb buyuklarga ta'rif beradi Polshalik mashhur satirik yozuvchi Vladislav Gjeshik. Albatta, inson hayotida qancha mashaqqatlar chekmasin, asli yaxshilikka intilib yashaydi, Mashaqqatli hayotda barchaga birdek yaxshilik, ezgulik ulashish jismonan imkonsizdek tuyulishi mumkin, ammo, uning aql-zakovati, ma'naviy-ma'rifiy dunyoqarashi, bir emas, bir necha avlodlar hayoti uchun tatigulik ezguliklarni, yaxshiliklarni va hayotiy tajribalari bilan ta'lim va tarbiya berishi mumkin. Chunki ular yaratgan asarlar, avlodlar yuragida gullab, qalbida yashnaydi, tillarda esa, mag'rur yangraydi.

O'tgan ajdodlarimizning hayoti yo'lga nazar tashlar ekanmiz, yuqorida keltirilgan "Mashaqqat" degan so'zning ma'nosi ko'z o'ngimizda gavdalanadi. Sababi, yashash uchun sharoitning yo'qligi, yon-atrofdagi dushmanlarning bexostan bostirib kelishlari, podsho va hukimdorlarning mamlakatni o'z foydasi hisobiga boshqarishi, fuqarolariga bo'lgan adolatsizliklarning ta'qibi bilan birga ochlik, suvsizlik kabi bir qancha sinovlarni ko'zi ko'rib, ana shu sinov ichida yashagani tarixiy manbalardan bizga ma'lum. Lekin, har qanday xolatda ham farzand tarbiyalashdek hayotiy burch va vazifalarini a'lo darajada bajarib ta'lim-tarbiyani esidan chiqarmay bugungi kun uchun buyuk mutafakkir u, olimlarni, donishmand u ziyolilarni kamolga keltirib, butun dunyo ilm-faniga hissa qo'shgan insonlarni etishtirib chiqarishga muvaffaq bo'lgan.

Abu Rayxon Beruniy, Abu Nasr Farobiy, Abu Ali Ibn Sino, Axmad al Farg'oni, Baxoviddin Naqshbandiy, Ajiniyoz, Berdaq, Jadid olimlardan Abdurauf Fitrat, Cho'lpon, Oybek, Qori Niyoziy, XX-XXI asrda Sayd Axmad, Zulfiyaxonim, Abdulla Oripov, Erkin Voxidov, To'lepbergen Qayipbergenov va albatta Ibrayim Yusupov kabi buyuk shaxslar, bugungi kunda nafaqat yurtimizda, balki jahon olimlari e'tirofida hurmat va extirom ila tilga olinadi. Shu o'rinda adib Rasul Gamzatovning "Tog'lar uzoqlashgan sari baland bo'lib ko'ringaniday, buyuk iqtidor egalaringning asarlari, vaqt o'tgan sayin buyuk bo'lib qolaveradi"- degan fikrlari, bugungi kunda ushbu olimlarning bugungi kungacha etib kelgan asarlarida, kelajak avlodni tarbiyalashda zarur hisoblangan falsafiy haqiqatlar borligini ko'rishimiz mumkin. Bunday ezgu maqsadlarni o'z she'rlarida yoritib borgan qoraqalpoq xalqining suykli farzandi, O'zbekiston Kahramoni Ibrayim Yusupovni e'tirof etish joiz.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoev, ijodkor, ziyolilar vakillari bilan uchrashuvda "Million-million insonlarning e'tiborida bo'lgan, madaniyat, adabiyot va san'at degan muqaddas dargohga qadam qo'ygan har bir ijodkor, albatta, eng avvalo, o'z xalqining yuragiga quloq solib, uning dardiga malham bo'lishga intiladi" [1] degan edi. Ibrayim Yusupov nafaqat o'z xalqini sevar edi, inson qadrini ulug'lar edi, xalqlarning o'zaro do'stligini qadirlar edi. Ona tabiyatta inson ko'ziga nima-i-ki go'zal va betakror ko'rinsa, shoirming she'rlaridan, yozgan asarlaridan joy olar edi.

Ayniqsa I.Yusupovning ijodida tarbiyaviy ahamiyatga ega, bugungi kun yoshlari uchun namuna bo'la oladigan, xarakter hususiyatlarini topish mumkin. Buni shoir ona tilimizga bo'lgan muxabbatida, vatan, ona tuproqni madx etuvchi bir necha she'rlarida ifodalagan. Jumladan, "Bir odamni bir odam" deb nomlangan she'riga nazar tashlaydigan bo'lsak.

Nafsin tiyip non berar,
 Tomiridan qon berar,
 Kerak bo'lsa jon berar,
 Bir odamga bir odam. [2]

- deb xalqimizning, mehirmuruvvatli, yaxshilikni har narsadan ustun ko'radigan, bir-biri bilan, do'stu-birodar bo'lib yashab kelganligini va bu fazilatlarining kelajak avlodga o'rnak bo'lishi zarurligini keltirib o'tkanligini ko'rishimiz mumkin.

Bir odamni bir odam,
 Sevib qolar tanishsa,
 Bir odamni bir odam,
 Sog'inadi olista.[3]

- degan, insonlarning bir-biriga boʻlgan munosabatlarni gavdalendirib, insonning-insonga gʻanimat ekanligini, ular orasidagi rishtalarning qadirlanishi zarurligi haqida aytib oʻtgan.

Shuningdek, shoirning didaktik mavzulardagi sheʼrlarini oʻqiganimizda ham, ulardagi mazmun faqat, dasturiy pandu-nasixat shakli bilan cheklanib qolmasdan, balki inson qalbiga, oʻzgacha yoʻl topadigan soʻzlar orqali, uni oʻylashga undovchi va yakuniy xotima yasashga imkon beradigan komponentlarni uchiratoshimiz mumkin. Jumladan "Boʻlmasa" sheʼrini olib qaraydigan boʻlsak:

Kimdur, hayotida nomin yoʻqlamas,
Inson boʻlib, ichgan tuzin oqlamas,
Bu tarafda quygan bilan toʻktamas,
U tarafdan bir narsasi boʻlmasa.

- deb, insonga qancha, nasixat aytilgani bilan, agar uning oʻzida tushuncha boʻlmasa aytilgan nasixatlarning foydasi tegmasligini tushintirgisi keladi. Sababi, xalqimizda "Oʻqish boshqa, uqish boshqa" degan soʻz bor, shoirimiz ham mana shu iboraga asoslanib hayotiy haqiqatlarni yozgan boʻlsa ajab emas.

Tadqiqot metodologiyasi. Barchaga maʼlum ijtimoiy hayotda, yoshi ulugʻ insonlarning oʻrni beqiyosdir, chunki ular tomonidan aytilgan pandu-nasixatlar, hayotiy maslaxatlari, kelajak avlodning hayotida katta ahamiyatga ega boʻladi. "Bir bolaga etti maxalla ota-ona" deydi xalqimiz, qolaverdi, "mening farzandim yonimda, sening farzanding bilan ishim yoʻq" - degan tushuncha haqida oʻylashni hayoliga ham keltirmaydigan yoshi ulugʻlarimiz bisyor. Ular qoʻshnisining ham farzandlari qiynalmay oʻsishini, hayot soʻqmoqlarida adashib yurishni soxlamaydi. Ibroyim Yusupovning ijodida xalqimizning bu kabi ezgu fazilatlarini taʼsvirlashga muvaffaq boʻlgan. Masalan:

Xalq chaqirsa yotmas nomus-orlilar,
Qimirlaydi etganicha xollari,
Yigitga ish bermas shoʻx-shodon chollar,
Oq oltinli elning oqsoqollari.[4]

Ibroyim Yusupov qoraqalpoq adabiyotida, umuman poeziyada, soʻz sanʼatida faqatgina oʻz davrining insonlari orasidagi oʻzaro munosabatlar, his-tuygʻular bilan cheklanib qolmasdan, barcha davrlar uchun dolzarb hisoblanuvchi masalalarni, ajoyib soʻz marjonlari bilan etkazib bergan. Bu uning nafaqat ijodkorlik qobiliyati, balki, oʻz davrining bilimli, aqilli, koʻpchilik sohalardan voxabar ekanligidan darak beradi. Shoiridagi bu kabi fazilatlar uning ijodiy tematikasining boyligini va maydonining keng boʻlishini taʼminlab kelgan.

Insonning insoniy hususiyatlarini ochib beradigan tariflari bu intilish boʻlib hisoblanadi. Inson orzu-umidlariga, xoxish-irodasiga intilishi bilan uning hayoti goʻzal tus oladi. Bu kabi insoniy intilishlar sanʼat asarlari, jumladan adabiyotda, sheʼriyatda keng gavdalanadi. Filosofiya ilmining tarixiga nazar tashlaydigan boʻlsak, koʻpchilik filosof olimlarning taʼlimotlarida bu kabi intilishlar xaqida, uning natijadorligi faol harakat ekanligi haqida aytib oʻtadi. Masalan, Jordano Bruno "Intilish – muxabbatning insonlari orasidagi koʻrinishi - deydi, -qaxramonlikka undaydi". Yoki nemis filosofiyasining klassik vakili I.Kant "Muxabbat insonning goʻzalliklarga intilishi" [5] sifatida tushintirishga harakat qiladi.

Shoir oʻzining muxabbat mavzusidagi sheʼrlarida nozik his-tuygʻuning goʻzal tasvirini berib qoʻymasdan, betakror mazmunda, oʻzgacha bir tariflar bilan gavdalendiradi. Masalan:

Uzumning suvidan sharob qilganda,
Har kim ichib oʻzin qaxramon sezar,
Muxabbat martlikni talab qilganda,
Koʻpchilik mashaqqat, safardan bezar.

- deb "Orfeyga" nomli sheʼrida, muxabbat insonni, qaxramonlikka, martlikka undovchi, katta maʼsuliyatni talab etuvchi tuygʻu ekanligini, baʼzi insonlar bunday maʼsuliyatni boʻyniga olishdan qoʻrqib, muxabbatning qadriga etmasligini tasvirlaganligini koʻrishimiz mumkin.

Bir oyoq sigʻanday bu kiyik soʻqmoq,
Sen oʻtaqol jonim, men yoʻl berayin,
Mayli qulasamda och-naxorlikdan,
Eson-omon oʻtganingni koʻrayin.

- deydi shoir, "Yana tor soʻqmoqda uchirashib qoldik" nomli sheʼrida.

I.Yusupovning ijodiy qobiliyatidan paydo boʻlgan asarlari qoraqalpoq adabiyotshunoslarining diqqat markazida turishi tabiiy hisoblanadi. Jumladan filologiya fanlari doktori, professor, Q. Jarimbetov oʻzining ilmiy asarida "Ibroyim Yusupov oʻzining asosiy quroli boʻlgan sheʼriyat orqali, xalqimizning maʼnaviyatida, ichki dunyosida, xalollik, toʻgʻrilik, tinch-totuvlik, doʻstlik, Vatanparvarlik, sof muxabbat, unga sodiqlik tuygʻularini uygʻotti va tarbiyaladi. Uning oʻlmas sheʼrlari kelajak avlodlarni mana shunday sof tuygʻular bilan tarbiyalay oladi, deb ishonch bilan aytishimiz mumkin" [6] - deb aytib oʻtadi.

I.Yusupov sheʼrlaridagi ona-tabiyat lirikasining hususiyatlarini qiyoslab berishga harakat qilgan professor S. Axmetov "I.Yusupovning ijodiy ishlarida kindik qoni tomgan erning tabiyatini ulkan salohiyat bilan tariflash xarakterli hisoblanadi" - deb taʼkidlab, shoirning, "Qora tol", "Tugʻilgan er" xaqida yozgan sheʼrlarida yaxshi singdirilganligini aytib oʻtadi.

Tahlil va natijalar. Albatta, adabiyot maʼnaviyatning ajiralmas qismidir, u insonlarni turli baxtsizliklardan, koʻngilsizliklardan, yolgʻon u, hiyonatlardan asirab turadi. Ibroyim Yusupovning kelajak avlodga va bugungi kun yoshlariga qoldirgan maʼnaviy merosi, qoraqalpoq xalqi bilan birga umuminsoniy maʼnaviyat va taʼlim-tarbiyaga xizmat qilaveradi. Bugungi yangi asr intellektual salohiyat, tafakkur va maʼnaviyat asri sifatida insoniyatdan, yangiliklarni ochish bilan birga, maʼlum darajada kutilmagan muammolarni ham keltirib chiqarayotganligi barchaga maʼlum.

Bugungi globalashuv olamida shoirning bashariyatni, ertangi kunni oʻylab, yaxshilik sari daʼvat etishga qaratilgan betakror sheʼrlari muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Ibroyim Yusupovning aksariyat sheʼrlari hayotiy muammolarga bagʻishlangan boʻlib, xalqning koʻtaringki kayfiyatiga sabab boʻlish bilan birga, hayotga dunyo qarashlarining yaxshilanishida madad boʻldi [7]. Jumladan, "Bu er xali zoʻr boʻladi", "Qiyin xol", "Deyishadi", "Chimboy yoʻllarida" va boshqa bir necha sheʼrlarida, shoirni katta muammolar tashvishga solganligi koʻrinib turadi. Masalan, "Orol ellegiyalari", barchaga maʼlum bugungi kunda Orol fojiiyasi hududiy yoki mintaqaviy muammo sifatida emas balki, butun dunyoni qamrab, jahon hamjamiyatining eʼtiborini oʻziga tortayotgan muammolardan hisoblanadi. Shuning uchun ham "Orol ellegiyasi"da kishi ruhiyatini mayus qiluvchi [7] Orol qaygʻusi, umumxalq dardiga aylanganligini koʻrishimiz mumkin. Ekologiya inqirozdan jabr koʻrgan xalq taqdiridan bezovta boʻlayotgan inson nolasini eshitamiz. Mazkur sheʼrda shoir oʻzini umid daraxtiga qiyoslab, inson

qalbi o'zi tug'ilib o'sgan Vataniga mustahkam rishta bilan bog'langanligini, hayotdan esa umidini uzmasdan yashashi lozimligini chin ko'ngildan istaydi.

Shoir qanday mavzuda she'r yozsa ham she'rining mavzusiga chuqur falsafiy yondashganligini ko'rishimiz mumkin. Uning har bir ijodiy ishlarida inson qalbidagi sirli tuyg'ularni titratuvchi kuch sezilib kitobxonning ko'z o'ngida Ona-Vatan, tabarruk tuproq, jaydari qoraqalpoq xalqining obrazi, mard, botir, mexnatsevar, to'g'ri so'zli, sodda insonlar gavdalanadi. Masalan:

Baland tog'day odamlikni,
Oqar suvday xalollikni,
Buyuklikni, soddalikni,
Ko'ngillarga quyib qo'ygan,

Badiiy san'at inson hayotini obrazlar orqali tasvirlaydi. Badiiy obrazni ijodkor o'y-hayoli orqali paydo qiladi [9]. Obrazli hayol hayotda to'plangan tajriba, xalqni kuzatishda, zehning o'tkirligi, insonning ma'naviy dunyosining, uning nozik psixologik xolatlarni sezib, bilish, ijodkorning saloxiyati va qobiliyatiga bog'liq bo'ladi.

Xulosa va takliflar. "Tarbiyaning vazifasi yaxshi ishlarni qilishga emas, yaxshi ishlarni qilishdan rohatlanishga o'rgatish" [10] - deydi ingliz rassomi Jon Reskin. Xalqimizning suyikli farzandi, O'zbekiston Qaxramoni Ibroyim Yusupov chin ma'noda o'z xalqiga, ijod axliga, qolaverdi kelajak avlodga yaxshilikni qilib, undan roxatlanishni o'rgatib ketgan buyuk insondir. Uning ijodiy ishlarini tahlil qilar ekanmiz, albatta, hayotda ijobiy natijalarga erishishda foydasi tegadigan hayotiy saboqlarni olish imkoniyati ko'proq [10]. Biz o'ylaymiz bugungi kunda yoshlar, shoir so'zlari bitilgan she'rlarni yod olib, turmush deb atalmush keng ravon yo'lda, o'zi uchun yaratilgan har qanday imkoniyatdan foydalanib III Renessans davrining haqiqiy fidoyisiga aylansa maqsadga muvofiq bo'lar edi. Chunki o'z xalqini qadirlagan, o'z xalqini ulug'lagan farzandini, xech bir avlod unutishni istamaydi, uning nomini mangu qalbida, yuragida saqlaydi.

ADABIYOTLAR

1. Prezident Shavkat Mirziyoevning O'zbekiston ijodkor ziyolilari vakillari bilan uchrashuvdagi ma'ruzasi 04.08.2017.
2. I.Yusupov "Yosh" Qaraqalpaqstan baspasi No'kis-1977. 3-bet.
3. J.Bazarbaev, "Adebiyat ibrat mektebi" Bilim baspasi, Nókis, 2015
4. Bayniyazova T.Q. "Q.Orazimbetovtin ilmiy miynetlerinde Ibrayim Yusupov do'retiwshiliginin' uyreniliwi" // Polish Journal Of Science № 52, 2022. /45-46-betlar/.
5. Ibraim Yusupov "Tanlamali shig'armalari" I-II-III tomlari, "Bilim"
6. baspasi, 2018
7. A.K.Berdimuratova "Estetika" Qaraqalpaqstan baspasi, Nókis, 2020
8. Yusupov Ibrayim. Paziylet. –No'kis. «Bilim», 2014. 105-106-bet.
9. Orazimbetov Q. Ha'zirgi qaraqalpaq lirikasinda ko'rkem formalardin' evolyutsiyasi ha'm tipologiyasi. –No'kis «Bilim», 2004, 11-bet.
10. Колосова С.Н. Типология и поэтика портрета в русской лирической поэзии. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук. – Москва. 2012. с 7.
11. Orazimbetov Q. Tanlamali shig'armalar toplami. Eki tomliq I tom.–No'kis, «Bilim», 2018-j. 132-bet